

SKANDINAVSKI BOSANSKI LONAC

PRVI DIO IZNIMNO POPULARNE SERIJE ŠVEDSKE SPISATELJICE NIJE NAROČITO USPIO: ISPUNJEN JE KLIŠEIZIRANIM LIKOVIMA I STEREOTIPNIM SITUACIJAMA, ŽANROVSKI JE NEARTIKULIRAN I KRŠI NEKA OSNOVNA PRAVILA KRIMIĆA

NADA KUJUNDŽIĆ

Nakon nezapamćenog uspjeha Stiega Larssona i njegove *Millenium* trilogije, skandinavskom je krimiću znatno porastao ugled na svjetskoj književnoj sceni. Iako je plodonosna veza Skandinavaca i kriminalističkog žanra uspostavljena još osamdesetih godina prošloga stoljeća sa spisateljsko-bračnim tandemom Maj Sjöwall i Per Wahlöö, tvorcima popularnog serijala o inspektoru Martinu Becku, tek je Larssonu pošlo za rukom svrnuti pozornost šire javnosti na sjever Europe. I doista, posljednjih godina vlada prava pomama za svime što je norveško, švedsko pa čak i islandsko: nanovo se otkrivaju već postojeći autori (BBC je ekranizirao nekoliko romana Henninga Mankella, s Kennethom Branaghom u ulozi inspektora Kurta Wallandera), dok se mlade nade čitateljskoj javnosti predstavlja kao nasljednike Stiega Larssona ili pak kao "kraljice skandinavskog krimića". Jedna od recentnijih pretendentica na potonju laskavu titulu je i Švedanka Camilla Läckberg (r. 1974.), nekoć nezadovoljna ekonomistica, a danas uspješna autorica serije romana o inspektoru Patriku Haedströmu. *Ledena princeza*, objavljena 2003. godine, prvi je naslov iz te serije (nedavno je izašla i sedma knjiga).

— SOCIJALNA TEMATIKA UGLAVNOM OSTAJE NA RAZINI SPOMENA TE NIJE DETALJNIJE RAZRAĐENA, NITI IMA KAKVOG ZNAČAJNIJEG UTJECAJA NA SREDIŠNJI ZAPLET —

SOCIJALNI KONTEKST Glavna junakinja Erica Falk dolazi u rodni gradić Fjällbacku (rodno mjesto i same Läckberg) kako bi sredila roditeljsku ostavštinu i napokon dovršila biografiju Selme Lagerlöf s kojom se muči već dulje vrijeme. No nekoć idiličan ribarski gradić kakav pamti iz djetinjstva sada je top destinacija za bogate (mahom inozemne) turiste koji nekontrolirano kupuju sve raspoložive nekretnine i pretvaraju ih u razmetljive vile. Nakon što je otkriven leš njezine prijateljice iz djetinjstva Alex Wijkner, Erica započinje vlastitu istragu. Je li si Alex doista sama oduzela život, ili je ipak riječ o ubojstvu? I tko bi uopće želio ukloniti ženu koju su, kako se čini, svi voljeli i poštivali? U nastojanju da otkrije što više o tajanstvenoj pokojnici, Ericin se put ukrštava s onime lokalnog policajca Patrika Headströma koji, kako ispada, od malena prema Erici gaji "štenasto obožavanje", štoviše smatra da se "rodio zaljubljen u nju". Dvojac odluči udružiti svoje male sive stanice, no njihov odnos ubrzo nadilazi okvire strogo profesionalnog. Fjällbacku uskoro potresa nova nasilna smrt: ovoga puta žrtva je mjesni neshvaćeni umjetnik i kronični alkoholičar koji je na neki način povezan s Alex. Kao i kod već spomenutog Larssona, svi tragovi upućuju na

lokalne moćnike i mračne tajne iz prošlosti (slučajno ili ne, štošta u *Ledenoj princezi* podsjeća na dobrog starog Stiega: moćna obitelj, seksualno zlostavljanje, nestali član obitelji, maltretirano dijete koje podmeće požar, istraga koja rezultira knjigom...).

Jedno od sada već prepoznatljivih obilježja skandinavskog krimića jest preokupacija autora socijalnim problemima (njemačka književna teorija iznjedrila je i zaseban naziv za ovaj fenomen – *der Soziokrimi*, po naški "socijalni krimić"). Istraga zločina otkriva naličje skandinavskog blagostanja (nešto je trulo u državi Švedskoj / Norveškoj itd.); idilična površina ekonomskog prosperiteta krije niz problema poput nasilja, raspada obitelji, alkoholizma, netrpeljivosti prema strancima i slično. Ni Läckberg ne zazire od osjetljivih pitanja, pa tako *Ledena princeza* u manjoj ili većoj mjeri tematizira društvene probleme poput nasilja nad ženama, alkoholizma, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja djece, mršavih penzija, rada na crno, neučinkovitosti socijalnih službi itd. No čini mi se kako u konačnici socijalna tematika uglavnom ostaje na razini spomena te nije detaljnije razrađena, niti ima kakvog značajnijeg utjecaja na središnji zaplet. Narativna linija koja, primjerice, prati Ericinu sestru Annu, žrtvu obiteljskog nasilja, naprasno se prekida u trenutku kada Anna napokon napušta supruga i doseljava k sestri, a nemam dojam niti da bi roman nešto izgubio u slučaju da se ista u potpunosti eliminira.

HODAJUĆI STEREORIPI Za razliku od intelektualnih übermenscha poput Holmesa

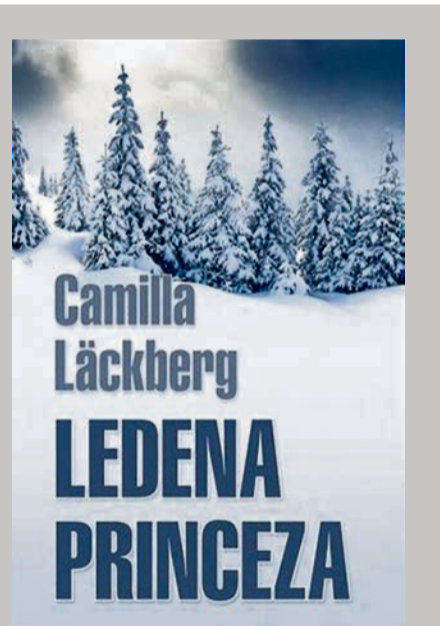
ili Poirota, inspektori Wallander (Mankell), Sejer (Karin Fossum) ili Van Veeteren (Håkan Nesser) daleko su od savršenstva. Uglavnom razvedeni, nesretni i otudeni od vlastitih obitelji, (anti)junaci skandinavskih krimića na meti su svih modernih boljetica, od alkoholizma, stresa i depresije do loših prehrambenih navika i pretilosti. I dok se njezini (usudila bih se reći, daleko umješniji) kolege diče istančanim psihološkim profiliranjem svojih likova koji su mahom usamljeni i isfrustrirani, cinični i poročni te općenito uzevši sve samo ne hvalevrijedni i uzorni građani (zaboravite na pravične istražitelje kao stupove društva, pravične pojedince koji istovremeno i čuvaju i otjelovljuju moralni poredak), čini se kako Läckberg u tom smislu prilično odskače od prosjeka (što ne mora nužno imati pozitivne konotacije). Književni kozmos *Ledena princeze* napučen je hodajućim stereotipima, predvidljivim i ne odveć zanimljivim likovima kakve smo već odavno navikli (da ne kažem, od kakvih smo se već odavno umorili) susretati u popularnim serijama, romanima i (holivudskim) filmovima. Fjällbacka je tako dom i nadmenom policijskom šefu koji si je umislio da je božji dar ženama i ekscentričnoj starici čiji hobiji uključuju beskrajno pečenje kolača

te opsesivno skupljanje vrtnih patuljaka. Tu su i nezaobilazni muž nasilnik i njegova pokorna ženica čiji unutarnji monolozi u kojima samu sebe uvjerava kako s pravom glumi vreću za nabijanje jer, eto, jednostavno "ne zna napraviti stvari kako treba", podsjećaju na *Oprah Show* u najboljem izdanju. Dodajmo tomu i neshvaćenog umjetnika koji tugu utapa u alkoholu i njegovu požrtvovnu, samohranu majku koja se u potpunosti odrekla vlastitog života kako bi se mogla adekvatno skrbiti za sina te nevoljenog posvojenog sina lokalnih moćnika i njegovu atraktivnu, ali praznoglavu suprugu. Ni središnji istražiteljsko-ljubavni par nije pošteđen svoje doze klišeja. Patrik je momak kojega bi

— IAKO NOMINALNO KRIMIĆ, OVAJ BI SE ROMAN PRIJE MOGAO OPISATI KAO NEKA VRST LITERARNOG ČUŠPAJZA KOJI ZORNO POKAZUJE DA PAPIR DOISTA PODNOSI SVE —

pokušaj doima kao puki pucanj u prazno.

ŽANROVSKA MJEŠAVINA Ukoliko ste pri čitanju kriminalističke literature vodeni jedino pitanjem "Tko je ubojica?", tada vam Läckberg možda i neće biti po volji. Narativni je interes, naime, podjednako na strani istrage i romanse na relaciji Erica – Patrik, kao i drugih aspekata Ericinog privatnog života (odnos sa sestrom, prodaja roditeljskog doma, spisateljska karijera i sl.). Autorici očito nije cilj držati vas na rubu sjedala budući da se tok istrage neprestano prekida detaljnim opisima romantičnih večera sa svim njihovim fazama (od odabira odjeće i pripreme hrane, do kušanja vina i valjanja po kauču), obiteljskih problema i rasprava o hokejaškim utakmicama. Dakako da podrobnija karakterizacija likova iziskuje da ih upoznamo i u drugim ulogama osim one detektivske, no je li doista bitno obavijestiti čitatelja koliko je točno Erica iskeširala za svoj novi grudnjak s "geliranom podstavom od čega su grudi prirodno poskakivale"? Iako nominalno krimić, ovaj bi se roman prije mogao opisati kao neka vrst literarnog čušpajza koji zorno pokazuje da papir doista podnosi sve. Uz već spomenuti romantični i kriminalistički diskurz, bosanski lonac zvan *Ledena princeza* sadrži i elemente obiteljske sage, sapunice, *chick lita*, policijskog romana, psihološkog trilera i tko zna čega još. Središnji misterij naposljetku biva razriješen, no mnogo toga u romanu ostaje nedorečenim. Je li se Ericin nasilni šogor doista stoički pomirio s činjenicom da ga je supruga napustila i odvela djecu? Da li je njezin prijatelj Dan uspio pokupati svoj raspadnuti obiteljski život? Ostaje nam provjeriti kriju li se odgovori u ostalim naslovima iz serije. A što reći o čušpajzu? Nekima je po volji, nekima ne. Ponekad nastaje uslijed svjesnih kulinarskih napora, a ponekad jednostavno tako ispadne. Teško je reći što od toga vrijedi za Läckberg. Možda je u pitanju tek spisateljska nesigurnost (ipak joj je ovo književni prvijenac, a navodno da svaki novi roman premašuje onaj prethodni... živi bili pa vidjeli, odnosno u ovom slučaju čitali), a možda smo svjedoci nastanka sasvim novog i sasvim postmodernog (čak post-postmodernog) žanra. Kako ne bi ispalo da samo sipam drvlje i kamenje na sirotu Camillu, vrijeme je da se ubaci i koja lijepa riječ. Läckberg uspješno dočarava atmosferu snijegom okovanog ribarskog gradića u kojem se svi poznaju i gotovo da je nemoguće išta sakriti. No upravo ono što se godinama uspješno držalo podalje od znatiželjnih pogleda susjeda naposljetku izbija na površinu uz tragične posljedice. Šutnja, kako se ispostavlja, može

Camilla Läckberg, *Ledena princeza*, sa švedskoga preveo Danilo Brozović; V.B.Z., Zagreb, 2011.

svaka majka poželjela za zeta – odgovoran i pouzdan, emotivan i romantičan, a jedino što zapravo želi su brižna supruga i čopor djece (čini se kako se ludo zabavlja dok glumi konjića za Ericine nećake). A Erica... Mislim da je dovoljno reći da o samoj sebi razmišlja kao o Bridget Jones, a u jednom trenutku doslovno ponavlja njezinu čipkaste-tange-ili-bapske-steznik-gaće dilemu (po proporcijama u rangu s onom Hamletovom). Da, ona je samostalna i samosvjesna mlada žena koja zna brinuti o sebi, no istodobno je ovisna o shoppingu i opsjednuta vlastitom težinom. Pretpostavljam kako bi je njezina nemogućnost da odoli "kalorijskim bombama" poput rolica s cimetom te manjak poduzetnosti kad je riječ o tjelovježbi trebale učiniti idealnim identifikacijskim modelom (kao, svi mi znamo kako je to), no bojim se kako se u moru postbridgetjonesovskog *chick lita* taj

— LÄCKBERG USPJEŠNO DOČARAVA ATMOSFERU SNIJEGOM OKOVANOG RIBARSKOG GRADIĆA U KOJEM SE SVI POZNAJU I GOTOVO DA JE NEMOGUĆE IŠTA SAKRITI —

biti itekako destruktivna. Teško se oteti dojmu da Erica Falk predstavlja *alter ego* same autorice. Obje su iz Fjällbacke, obje pišu, a Ericina planirana reforma krimića u mnogočemu odražava nastojanja same Läckberg: “Zanimali su je ljudi, odnosi među njima i njihovi psihološki motivi, što joj se u većini krimića činilo zanemarenim na štetu krvavih ubojstava i stravičnog ugodaja od kojeg se ježi koža. Mrzila je klišeje u žanru; htjela je napisati nešto stvarno. Knjigu koja bi odgovorila zašto je netko u stanju počiniti najteži od svih grijeha – oduzeti život drugome čovjeku”.

ZAOBILAŽENJE PRAVILA Neki krimići svojim čitateljima namjenjuju ulogu pasivnog promatrača kojem ne preostaje drugo do li s udivljenjem upijati istražiteljeve briljantne zaključke i pitati se kako li mu to dovraga uspijeva. Drugi pak pozivaju publiku da i sama upregne svoje sive stanice i zajedno s detektivom pokuša razriješiti slučaj. Ostaje nejasno koja je od tih pozicija predviđena za čitatelja *Ledene princeze*. S jedne strane, autorica nastoji uključiti što više različitih perspektiva u naraciju (pojedini djelovi poglavlja pripovijedani su kroz prizmu različitih likova, tehnika koja podsjeća na još jedan skandinavski superstar, Åkea Edwardsona) i time ponuditi čitaocu što obuhvatniji uvid u opisana zbivanja. No valja biti oprezan: nakon što se

pomamite za ponudenom mrkvom, slijedi neočekivana batina; pripremite se na sustavno uskraćivanje važnih otkrića i podataka relevantnih u istrazi. Primjer (ponešto simplificiran): Patrik nešto pronade, oduševljen je otkrićem i razmišlja o tome kako će to iz korijena promijeniti tijek istrage i zatim

taj isti, još uvijek neidentificirani predmet sprema u džep. O čemu se točno radi ostaje skriveno narednih pedesetak stranica. Postmoderni poigravanje žanrovskim konvencijama je jedna stvar, no netko ovdje ipak ne igra po pravilima. Nagadam kako se radi o pokušaju generiranja napetosti i tjeranju čitatelja da ostane prikovan uz knjigu, no zacijelo postoje i elegantniji načini da se zadrži nečija pažnja. Da stvar bude još bolja (ili gora, kako se uzme), sama Läckberg u svom *online* vodiču za buduće pisce krimića navodi upravo ono pravilo koje sama tako ležerno zaobilazi – “Svi tragovi na koje naiđe detektiv moraju se otkriti čitatelju”.

“Danas više nije dovoljno ostaviti slike u galeriji i nadati se uspjehu. Kao umjetnik moraš se znati pametno promovirati, pokazivati se na otvorenjima izložbi, pohoditi društvene događaje i u svakom pogledu živjeti ‘umjetničkim životom’”, objašnjava Erici vlasnica umjetničke galerije Abstrakt. Čini se kako je Läckberg itekako svjesna te činjenice. Njezina web stranica (www.camillalackberg.com) zoran je primjer je domišljate samopromocije i promišljenog PR-a. Uz standardne sadržaje kao što su autoričina biografija i podaci o romanima, na stranici možete pronaći i

njezin blog domišljatog naslova *My Life As a Crime Writer (Moj život spisateljice kriminalističkih romana)*, malu školu pisanja krimića, kao i mini turističku brošuru gradića Fjällbacke. Tu su i profili glavnih likova iz njezine romaneskne serije koji neodoljivo podsjećaju na osnovnoškolske leksikone koji su (barem u vrijeme kad sam ja grijala školske klupe) neprestano kružili po razredu i sadržavali pitanja poput “Koja ti je najdraža pjesma / film / jelo?”, “Imaš li simpatiju?” i “Što bi htio/htjela biti kad odrasteš?”. Još jedan argument u prilog tezi o sličnosti između Läckberg i njezine literarne heroine – obje obožavaju pjesmu *I Will Survive*.

— VALJA BITI OPREZAN: NAKON ŠTO SE POMAMITE ZA PONUDENOM MRKVOM, SLIJEDI NEOČEKIVANA BATINA; PRIPREMITE SE NA SUSTAVNO USKRAĆIVANJE VAŽNIH OTKRIĆA I PODATAKA RELEVANTNIH U ISTRAZI —

MALA ŠKOLA KRMIĆA Romanizirajući vlastiti životni put od nesretne ekonomistice koja je godinama jurcala za novcem na uštrb vlastitog sna i kreativnih impulsa, do sretne i uspješne spisateljice, Läckberg samu sebe prezentira kao živući dokaz da svatko može živjeti svoj san. Mediji nas svakodnevno uvjeravaju da svatko od nas posjeduje zvjezdani potencijal; bez obzira na to zanima li vas pjevanje, plesanje, kuhanje ili stand-up komedija, na tržištu ima mjesta za svakoga. Dovoljno je samo prijaviti se na odgovarajući *talent show* ili,

u Läckberginu slučaju, upisati adekvatan tečaj. Davno je prohujalo doba kada su umjetnici sloveli kao izuzetni pojedinci koji druguju s Muzama i stvaraju u trenucima kreativnog zanosa. Danas je dovoljno uplatiti tečaj ili kupiti neki od brojnih uradi-sam priručnika. Zašto bi samo oni s urođenim sposobnostima imali pravo glumiti/pjevati/pisati...? Tako je i naša Camilla vjerovala kako je pisanje nešto daleko i nedostižno, sve dok joj brižni suprug nije poklonio tečaj kreativnog pisanja. Tijekom tečaja započela je rad na *Ledenoj princezi*, a ostalo je, što se kaže, povijest.

Kako bi vratila dug društvu i nastavila širiti *self-made (wo)man* ideologiju, Läckberg je na svoju web stranicu velikodušno uključila i takozvanu *Školu krimića (Crime School)* koja se sastoji od ne jednog, ne dva, već sedam jednostavnih koraka koji će vam pomoći da u tren oka postanete nova Agatha Christie ili Mickey Spillaine (mislim da je novih Larssona za sad i više nego dovoljno). Svaki od sedam koraka (vještina, kostur, likovi, dijaloz, okruženje, istraživanje, glavni lik) uključuje pregršt savjeta, vježbe koje će vam pomoći da razvijete svoju spisateljsku percepciju, imaginaciju i vještinu (npr. prislušivanje tuđih razgovora u tramvaju... e pa, kad idući put uhvatite nekoga kako nepozvan sluša vaš razgovor, nemojte odmah planuti. Možda razgovarate s budućim vladarom/icom književnih top ljestvica), kao i popis preporučene literature (npr. *Rječnik forenzičke medicine*). Pa, s obzirom na to da je domaći krimić na relativno niskim granama (uz tek pokoji svijetli izuzetak), navali narode, samo vas klik mišem dijeli od književne slave! **E**

OGLAS

TO HAVE DONE WITH LIFE

vitalism and antivitalism in contemporary philosophy _ zagreb, june 17-19, 2011

Following our symposium on materialism (2009), this year's event on the notion of "life" is the second in an ongoing series:

CONJUNCTURE – A Series of Symposia on 21st Century Philosophy, Politics, and Aesthetics

Organizer: Multimedia Institute, Zagreb

Coordinators: Nathan Brown (UC Davis) & Petar Milat (MaMa)

TO HAVE DONE WITH LIFE?

“Life” is the site of a formidable lacuna. There is no firmly established scientific account of its constitutive properties or the process of its genesis. There is no broad philosophical consensus concerning the determination or extension of its concept. At once the soul of self-evidence and the default of reason, the apparently immeasurable disjunction between the life we live and the life we do not know continues to pose intractable problems for experiment and reflection alike.

While one result of these difficulties has been a number of recent efforts to locate and delineate their scientific and theoretical consequences, another has been a tendency to take the conceptual underdetermination of “life” as an opportunity for its conceptual overextension. Varieties of “vital materialism” prone to describing physical forces in terms of an inherent “life of things” have done little to clarify the problematic nature of the concept, and insofar as “life” functions as an empty signifier concealing an absence of theoretical coherence we might be better to have done with it.

The effort of this three-day symposium will be to think through the problem of “life” and the engagement with relations between science and philosophy such thinking demands. What resources, if any, does the tradition of philosophical vitalism still have to offer in addressing this problem? If “life” is in fact a non-concept, what theoretical determinations might displace it? What are the stakes of the role this signifier has played within the critique of political economy, and how can its conceptual determination within the latter be sharpened? In what sense is “life” an aesthetic problem, and how might art or literature condition our understanding of its parameters?

Between science, philosophy, art, and politics, what remains of the life we do not know what it means to live?

SCHEDULE

June 17 [Friday]

Morning Session

10:00-12:00 **Stephanie Wakefield & Jason Smith**

Afternoon Session

14:00 – 16:00 **Nathan Brown & Alexi Kukuljevic**

Evening Session

18:00 – 20:00 **Evan Calder Williams & Benjamin Noys**

June 18 [Saturday]

Afternoon Session

13:00 – 14:30 **Martin Hägglund**

15:00 – 16:30 **Ray Brassier**

Evening Session

19:00 – 21:00 **Roundtable**

June 19 [Sunday]

Afternoon Session

13:00 – 14:30 **Adrian Johnston**

15:00 – 16:30 **Catherine Malabou**

Evening Session

19:00 – 21:00 **Roundtable**